

*ЛИННИК О.І., к.е.н., доцент НТУ «ХПІ», БОНДАРЕНКО О.М.,
асистент НТУ «ХПІ», ТОКАР Н.Б., асистент НТУ «ХПІ»*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Ключові слова: оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, ФІФО, ЛІФО, середньозважена собівартість, резерв сумнівних боргів.

Постановка проблеми. В балансі багатьох підприємств оборотні активи (запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти та інші) займають велику питому вагу. На сьогоднішній день облік оборотних активів є одним з складних питань бухгалтерського обліку. Від наявності та ефективного управління цим видом активів значною мірою залежить фінансовий стан підприємства. У зарубіжних країнах на протязі багатьох років були розроблені підходи, методика та інструменти обліку і управління оборотними активами. Вивчення досвіду облікової теорії та практики зарубіжних країн дозволить вітчизняним підприємствам краще відображати в обліку оборотні активи. Цікавим вбачається порівняння підходів до обліку оборотних активів у різних країнах. Саме цим питанням присвячена дана робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання обліку в зарубіжних країнах, зокрема, обліку оборотних активів, у своїх наукових працях висвітлювали багато вчених-економістів. Серед вітчизняних авторів слід виділити таких, як: О.М. Губачова, С.І. Мельник, В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко та інші. Порівняльні особливості обліку оборотних активів широко представлені в праці російських економістів Л.О. Жарікової та Н.В. Наумової [1]. Серед іноземних авторів слід виділити таких, як: Б. Нідлз, Г. Андерсон, Д. Колдуел, Р. Ентоні, Дж. Ріс та ін. Однак для ефективного управління оборотними активами, як важливою частиною активів підприємства, потребуються наступні дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є вивчення та порівняння зарубіжного досвіду обліку оборотних активів, зокрема, запасів та дебіторської заборгованості, узагальнення цього досвіду, застосування його переваг у бухгалтерському обліку оборотних активів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, а також інші активи, які призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. До складу оборотних активів входять: запаси (сировина та матеріали, комплектуючі і т.п., незавершене виробництво, готова продукція, товари та інше), дебіторська заборгованість, грошові кошти та короткострокові цінні папери, витрати майбутніх періодів та інші. Об'єктом дослідження в даній статті будуть переважно запаси та дебіторська заборгованість. Розглянемо особливості обліку оборотних активів у деяких зарубіжних країнах.

Італія. Для оцінки запасів у фінансовій звітності використовується найменша з цін покупки чи продажу. Для списання на витрати дозволені всі загальноприйняті методи – ФІФО, ЛІФО та середньозваженої собівартості. У випадках, коли процес виробництва продукції потребує тривалого часу (наприклад, при виготовленні сирів, лікерів і таке інше), на вартість запасів можна віднести і деяку величину виплат по відсоткам.

Важливу роль в бухгалтерській практиці має створення резервів під безнадійні борги. В Італії дозволено щорічно відносити до такого резерву 0,5 % загального обсягу дебіторської заборгованості. Якщо обсяг резерву досягає 5 %, то його подальше збільшення забороняється. Безнадійний борг підлягає списанню за рахунок цього резерву.

Іспанія. Матеріально - виробничі запаси обліковують за цінами придбання чи за витратами на виробництво. При цьому ціна придбання включає суму, яка зазначена у рахунку постачальника, плюс додаткові витрати по зберіганню запасів, включаючи податок з продажу, якщо вони не покриваються за рахунок бюджетного фінансування. Витрати виробництва

складаються з ціни придбання сировини та комплектуючих плюс безпосередньо понесені витрати і деяка частина непрямих витрат, які стосуються виробничого циклу.

Запаси зазвичай оцінюють за методами середньозваженої собівартості, ФІФО, ЛІФО та ін. Як виключення, їх можуть оцінювати за загальною фіксованою ставкою, якщо вони постійно оновлюються, а їх загальна вартість і структура змінюються незначно та не суттєві для компанії.

Німеччина. Товарно-матеріальні запаси (сировина і матеріали, незавершене виробництво, готова продукція і товари) повинні відображатися в балансі за найменшою величиною з собівартості чи ринкової вартості. Для оцінки собівартості найбільш розповсюдженими на даний момент є методи середньої собівартості та ФІФО. Для податкових цілей з початку 90-х років був прийнятий метод ЛІФО.

При оцінці незавершеного виробництва компанії Німеччини користуються великою свободою вибору. Нагадаємо, що рахунки головної книги поділяються на податкові та комерційні. Так, обов'язковому віднесенню на витрати виробництва в усіх випадках підлягають прямі витрати. У податкових (але не комерційних) рахунках з накладних витрат підлягають включенню в дебет рахунка «Основне виробництво» тільки заробітна плата, матеріали та амортизація основних засобів. Загальногосподарські витрати і різні відрахування соціального характеру компанії, на свій розсуд, можуть включати чи не включати в собівартість незавершеного виробництва. Відсотки можуть включатися до складу собівартості, тільки якщо вони безпосередньо пов'язані зі створенням активу (і тільки в період його виробництва). Із собівартості виключаються витрати, що пов'язані з простоем виробничих потужностей.

Якщо ринкова ціна стане нижче собівартості, то необхідно провести переоцінку товарно-матеріальних запасів (ТМЗ). При цьому для сировини та матеріалів в якості ринкової ціни зазвичай приймається ціна придбання (заміщення), а для готової продукції - ціна можливої реалізації. Особливістю

облікової практики Німеччини є те, що якщо ціна заміщення нижче собівартості придбання, запаси повинні відображатися за ціною заміщення, навіть якщо чиста ціна можливої реалізації перевищує історичну (фактичну) собівартість, що походить з принципу консерватизму (обачності). Окрім цього, компанії Німеччини мають можливість створення резервів під очікуване майбутнє зростання цін. Таким чином, методи оцінки ТМЗ, що прийняті в Німеччині, відкривають бухгалтерам різноманітні шляхи заниження вартості запасів і, тим самим, як правило, зменшують оподатковуваний розмір прибутку.

Практика обліку рахунків до отримання і рахунків до сплати в Німеччині в цілому відповідає європейській практиці. Особливої уваги заслуговує лише підхід до відображення дебіторської та кредиторської заборгованості в іноземній валюті. В балансі розрахунки з дебіторами, як правило, відображаються за більш низьким показником з первісної вартості і вартості за курсом на дату складання балансу; до розрахунків з кредиторами застосовується протилежне правило. Таким чином, збитки від коливань валютних курсів визнаються, а прибутки – ні. Але подібна практика, хоча і відповідає принципу консерватизму (обачності), може викривляти реальний стан речей, особливо, якщо у компанії є взаємопов'язані активи та зобов'язання в іноземній валюті (прикладом можуть слугувати форвардні контракти). Згідно з останніми змінами в законодавстві дебіторська та кредиторська заборгованості можуть відображатися в балансі за курсом на дату його складання, при цьому в пояснювальній записці необхідно розкрити облікові методи, що застосовуються.

Франція. Різні елементи обліку здатні доволі швидко перетворитися на ліквідні засоби. У французькій обліковій практиці їх часто називають цінностями в експлуатації. Це активи, які належать для перепродажу у ході нормальної діяльності компанії (товари), чи активи, які отримані в процесі виробництва для наступного продажу (готова продукція), чи активи, що використовуються (в формі сировини та матеріалів) в виробничому процесі.

Ступінь ліквідності запасів залежить від характеру діяльності підприємства та кон'юнктури ринку.

До швидкоореалізуємих цінностей і готівки у французькому балансі відносяться короткострокова дебіторська заборгованість, грошові кошти в банках і касі, різні види фінансових коштів, а також інші оборотні засоби. Рахунки регулювання в активі містять у собі витрати майбутніх періодів.

Швейцарія. В кодексі зобов'язань зазначено, що запаси необхідно оцінювати за найменшою з двох величин – за первісною вартістю (витратами на придбання чи виробництво) чи за чистою вартістю можливої реалізації. По запасах, як і по інших активах, можна створювати приховані резерви. Витрати виробництва включають накладні витрати, окрім адміністративних та комерційних. Постійні виробничі накладні витрати слід розподіляти виходячи з потужності обладнання. Витрати на виплату відсотків можна відносити до накладних витрат. Більшість компаній включає, принаймні, частину непрямих витрат до вартості запасів. Однак є фірми, які оцінюють готову продукцію тільки за прямими витратами виробництва.

Для оцінки запасів використовують самі різноманітні методи – середньозваженої собівартості, ФІФО, ЛІФО та інші. На практиці широке застосування знайшли тільки два перших методи. В консолідованій звітності запаси можна оцінювати на основі фактичних поточних витрат, відновлюваної вартості чи на основі аналогічних витрат.

Швеція. Оцінка запасів ведеться за найменшою з покупної чи ринкової ціни. Ринковою вважається ціна, за якою можна реалізувати даний актив. Списання запасів на витрати, згідно національним стандартам та податковому законодавству, ведеться методом ФІФО.

Чехія. Виробничі запаси відображають в обліку за покупною ціною, яка включає витрати на транспортування та прийомку. Для визначення собівартості продукції в законодавстві Чехії передбачено два методи – ФІФО та середньозваженої вартості, а для видів сировини та матеріалів, які швидко старіють чи швидко псуються, створюють спеціальні резерви.

Польща. Законодавством Польщі з бухгалтерського обліку при оцінці незавершеного виробництва використовуються певні часові критерії. Так, якщо виробничий цикл не перевищує 3-х місяців, його можна оцінити чи тільки за величиною прямих витрат матеріалів, чи всіх прямих виробничих витрат (директ-костінг). В певних випадках, якщо це суттєво не впливає на величину оборотних засобів і фінансовий результат, всі витрати списуються не на рахунок «Основне виробництво» (який не ведеться), а прямо на рахунок «Прибутки та збитки». Якщо виробничий цикл перевищує 3 місяці, то величина незавершеного виробництва включає як прямі, так і непрямі витрати.

Запаси і короткотермінові цінні папери (які призначені для перепродажу) можуть бути оцінені чи за середньозваженою вартістю, чи за цінами перших закупівель (ФІФО), чи за цінами останніх закупівель (ЛІФО), чи за фактичними цінами придбання. При цьому запаси, які схильні до старіння, повинні оцінюватися за ціною можливої реалізації. Якщо готова продукція і товари, які придбані для перепродажу, будуть продані протягом 5 років, то їх вартість може бути списана на збитки.

Португалія. Згідно з португальським законодавством, запаси оцінюються за ціною їх придбання чи витратами на їх виробництво, окрім тих випадків, коли ці величини виявляються вище ринкових цін. В цьому випадку вони обліковуються за ринковими цінами. При цьому під ринковою ціною розуміється ціна заміщення активу (така практика є принципом обачності, який прийнятий і в Україні). Продукти допоміжного та побічного виробництв, а також лом обліковуються за ціною можливої реалізації.

Португальське законодавство дозволяє використовувати наступні методи оцінки запасів: ФІФО, ЛІФО, за середньозваженою ціною, за стандартною і спеціальною (ринковою) ціною. В деяких галузях (в сільському господарстві, у лісовій промисловості, у риболовстві) запаси можуть оцінюватися так: облікова ціна визначається як продажна за мінусом

деякої норми прибутку. Цей же метод може використовуватися при обліку запасів в оптовій торгівлі.

Велика Британія. В Великій Британії найбільш часто запаси оцінюються за ціною їх придбання (за ціною, за якою вони були первісно придбані). Єдиним випадком, коли не використовується ціна придбання, є ті виключні ситуації, в яких принцип обачності приписує використовувати ще більш низьке значення ціни. Таким чином, потрібно дотримуватися правила, згідно з яким запаси товарів повинні оцінюватися чи за витратами підприємства на їх придбання, чи за чистою вартістю їх реалізації, якщо вона виявиться нижче.

При витрачанні запаси списуються одним з трьох методів: ФІФО, ЛІФО, середньозваженої собівартості. Однак при підготовці фінансової звітності зазвичай очікується, що при оцінці вартості запасів в балансі підприємства будуть використовуватися метод ФІФО чи середньозваженої собівартості. Зокрема, SSAP – 9 не схвалює використання методу ЛІФО.

На англійських підприємствах передбачається можливість виникнення сумнівних боргів і для цього формується компенсаційний фонд для їх покриття. Коли цей фонд сформовано вперше, його загальна сума обліковується як витрати в звіті про прибутки та збитки за період, що розглядається. Якщо компенсаційний фонд вже був, однак його розмір збільшився, в якості витрат в звіті про прибутки та збитки вказується його сумарне збільшення за період, що розглядається. Якщо компенсаційний фонд вже був, однак його розмір зменшився, в якості статті «приходу» в звіті про прибутки та збитки вказується його сумарне зменшення за період, що розглядається.

США. Собівартість придбаних матеріальних запасів включає наступні елементи: 1) сума рахунка-фактури за мінусом знижок на покупку; 2) вартість фрахту, включаючи суму страхування товарів у дорозі; 3) відповідні податки та тарифи. Інші витрати, що пов'язані з придбанням, прийомкою та складуванням, в принципі також повинні включатися в собівартість

матеріальних запасів. Однак, на практиці буває складно розподілити ці витрати поміж окремими виробами, тому вони у більшості випадків обліковуються як витрати звітного періоду, а не як елементи собівартості матеріальних запасів.

Як правило, оцінка матеріальних запасів здійснюється з застосуванням одного з наступних широко розповсюджених методів, кожний з яких заснований на різних варіантах потоку вартостей: метод суцільної ідентифікації, метод середньої вартості, метод оцінки запасів по цінам перших закупівель (ФІФО), метод оцінки запасів по цінам останніх закупівель (ЛІФО). Кожний з методів оцінки товарних запасів є придатним для використання у фінансовій звітності. Методи ФІФО, ЛІФО і середньої вартості широко використовуються крупними компаніями. У кожного метода є свої переваги та недоліки, і не один не може розглядатися як найкращий та довершений. Вибір метода оцінки залежить від його впливу на баланс, звіт про прибутки та збитки, податок на прибуток і рішень, які приймаються керівництвом фірми.

Незважаючи на те, що собівартість є найбільш придатною базою для оцінки товарних запасів, часом запаси можуть бути відображені в звітності нижче їх собівартості. Якщо з причин фізичної шкоди, застарілості чи падіння цін рівень ринкових цін на товари падає нижче собівартості, то спостерігаються збитки. Ці збитки можуть бути понижені шляхом уцінки запасів до ринкової вартості. В такій ситуації діє правило відображення запасів за найнижчою величиною з собівартості чи ринкової вартості. Це так зване правило LCM (lower - of - cost - or - market).

Рахунки, які не сплачені покупцями, називаються сумнівними чи безнадійними боргами. Бухгалтер зазвичай може застосовувати два методи підрахунку величини безнадійної заборгованості за звітний період: 1) в відсотках від нетто-реалізації; 2) шляхом ранжування рахунків за строками сплати. За допомогою обох методів намагаються різними шляхами визначити суми витрат за сумнівними боргами згідно з принципом відповідності. При

використанні методу відсотка від нетто-реалізації цю проблему розглядають крізь призму звіту про прибутки та збитки. При використанні методу ранжування рахунків до отримання за строками сплати дане питання розглядається з точки зору балансу.

Висновки. Оборотні активи – це активи, які призначені для використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Велику питому вагу в них займають запаси та дебіторська заборгованість.

Як видно з наведеного вище, підходи до обліку оборотних активів в більшості країн мають багато спільних рис, але є і національні відмінності. Так, майже в усіх країнах застосовуються основні відомі методи списання запасів. Але найбільш розповсюдженими методами списання запасів є ФІФО та середньозважена собівартість. В фінансовій звітності запаси часто оцінюються за цінами придбання чи за ринковою вартістю (якщо вона виявляється нижчою).

В багатьох країнах створюється резерв для покриття сумнівних (безнадійних) боргів. Зазвичай, застосовуються два методи розрахунку цього резерву: в відсотках від чистої реалізації та шляхом розподілу рахунків до отримання за строками сплати.

В бухгалтерському обліку України в основному врахований досвід зарубіжних країн щодо обліку оборотних активів. Це знайшло відображення в українських положеннях (стандартах), що стосуються складання фінансової звітності, обліку запасів, дебіторської заборгованості та інших. Сподіваємось, що подальше застосування міжнародного досвіду ще більш допоможе вітчизняним підприємствам.

Список літератури: 1. Жарикова Л.А., Наумова Н.В. Бухгалтерский учёт в зарубежных странах: учебное пособие / Л.А. Жарикова, Н.В. Наумова. - Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 160 с. 2. Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учёта / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 496 с. 3. Энтони Р., Рис Дж. Учёт: ситуации и примеры / Р. Энтони, Дж. Рис. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 560 с. 4. Губачова О.М., Мельник С.І. Облік у зарубіжних країнах: підручник / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с. 5. Єфіменко В.І., Лук'яненко Л.І. Облік у зарубіжних країнах / В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2006. – 216 с.